

vannak jelen a *Befejezetlen szimfóniában*, ugyanis itt maga a televíziós játék anyaga sem kellően dramatizált. A színészi játék ugyan kísérletet tesz a feszültség folyamatos fenn-tartására, de a dialógus intenzitás-ingadozásából, a szituáció kiszámíthatóságából (a zeneszerző széfjében rejtőző, régóta várt és zseniálisnak tartott szimfónia valójában nem létezik) és a téma (a legyőzött Európa és a győzedelmes Amerika párhuzamos identitásválsága) túlzott ismertségéből adódóan a hagyományos színpadi megoldások nem képesek termékeny asszociációkat elindítani.

A fent említett biográfiai keret lezárása előtt az Augustin-tánc is visszatér, mely gesztus azt sugallja, hogy valamiképp a másik két jelenet is az élet-művészet problematikát járja körül, másrészt azt a látszatot kelti, hogy az alkotók minden szálát elvarrtak, minden nyitva hagyott ajtót becsuktak, minden feltett kérdésre választ adtak. Holott pont ezek a lezárási manőverek azok, melyek a szervesen egymáshoz nem kapcsolódó jeleneteket kényszerűen összerájják, és ezáltal a lehetőségét sem adják meg a nézőnek, hogy találjon egy gondolatot, melyre a látottak-hallottak felfűzhetőek, hogy saját kérdéseire saját válaszokat találjon.

Herczeg Ákos

„Játszani is engedd”

A *Használati utasítás* versantológiáról
(Palatinus, Budapest, 2008.)

Szűk egy évvel a JAK - L' Harmattan gondozásában megjelent *Egészrész* után ezúttal a Palatinus kiadó vállalta az utóbbi éveket tekintve hiánypótló, egyúttal lényeges kitekintést a hazai fiatal (értsd: a pálya elején járó, még nem befutott) költők munkásságára. A törekvés már önmagában is örvendetes, kiadói szempontból pedig egyenesen heroikus, minthogy a piaciilag aligha magyarázható önzetlen kezdeményezés azoknak a szerzőknek biztosít megnyilatkozási lehetőséget, akik számára jobbra a folyóiratok szűkre szabott potenciái adottak kiugrási lehetőségként, melyeket azonban talán éppen a papír alapú, valamint internetes műhelyek szinte követelhetlenül nagy száma korlátozza. Márpedig szerző bőven fellelhető hazánkban, mutatja ezt talán az is, hogy az *Egészrész* és jelen kötetünk, a *Használati utasítás* költői között

(Csobánka Zsuzsa kivételével) nincs átfedés (ami részben az eltérő válogatási elvből is származhat: míg előbbi a legfeljebb két önálló kötettel rendelkező fiatal szerzőket gyűjtötte egybe, addig a *Használati utasítás* főként a kötet nélküli alkotókra koncentrált – ez alól is van egy kivétel: Miklya Zsolt). Aligha véletlen kötetszervezési sajátosság, hogy az egyes versblokkokat fényképpel is ellátott saját kezűleg írott bemutatkozások nyitják meg, melyek a megismerkedés mellett akár a szövegek értelmezéséhez is kapcsolható „pretextusokként” is funkcionálnak (a curriculum vitae hagyományainak nagyvonalakban megfelelő stílusú daraboktól egészen az önértelmezést már-már versszerű stilizációval irányító darabokkal egyaránt találkozhatunk – a szövegek értelmezésére nézve mindkét alapállás egyformán beszédes lehet).

A *Használati utasítás* egyáltalán nem mondható tét nélküli kiadványnak. Nem pusztán a huszonhat költőt kiemelő húsz (neves) irodalmi fórum szakmaiságáért kell hogy szavatoljon a gyűjtemény (a bemutatkozásokból néhol elég egyértelműen kiderül, ki kinek a „küldöttje”), hanem az a kérdés-horizont is szükségképp megfogalmazódik, hogy a többségében most 20-25 éves, alig ismert szerzők jobban vagy kevésbé sikerült útkeresési kísérleteiből milyen tendenciák, irányvonalak sejthetők meg, és hogy ezek mennyire tűnnek folytathatóknak, termékenyek, egyáltalán milyen problémaérzékeny az a líra, mely az önálló hang megtalálását látszólag már nem az elődökkel való viaskodásban, hanem sokkal inkább az egymás mellett működés szabadságában, a párbeszédképesség állandó próbálgatásában kísérli meg. Turczy István szerkesztő-válogató fülszövegének mellékelte „használati utasítása” mondhatni „konyhanyelven” („Adj hozzá egy púpozott evőkanál toleranciát...”), azt az alapállást fogalmazza meg, hogy érdeemes reményteljes, ugyanakkor elnéző magatartással szemlélni a még keresgélő, tapogatózó költői gesztusokat (azzal együtt, hogy azért vannak néhányan a kötetben, akik már biztosabb, kiérleltebb formanyelven szólnak meg). Ehhez híven a recenzens is igyekszik a hullámzó színvonalat nem túl szigorúan megítélni, hanem annak a szükség-szerű következményeként láttatni, hogy a különböző poétikákat gyakorló szerzők vélt

vagy valós tehetségét éppen egy ilyen kiadvány alapozhatja meg, amelyben tehát a tanulásnak (és a tévedésnek) ugyanúgy megvan a helye és a szerepe, mint a találó (sőt egyesek későbbi költészetének súlyát is megelőlegző) verssorokból építkező színvonalas verseknek.

Marsó Paula átgondolt, csak a legszükségesebb elemekre szorítókozó költészete például az egyik legüdébb színfoltja az antológiának. A kimondást és az elhallgatást szerencsés egyensúlyban tartó, visszazorított versnyelve látszólag erőlködés nélkül képes hatóerővé összpontosulni, mégpedig azáltal, hogy a gyakran predikatív szerkezeteket is nélkülöző versszövegek a bensőségességek meglehetősen beszédes tereit nyitják meg (ld. *A beírás*). A „bellevue”-hangalak két eltérő nyelvi formában, de azonos feszültségen tartott verset takar; a kötetben nagybetűvel szedett első vers prózai, ám rendkívüli érzékenységgű sorai a közeledést, a valahova megérkezést tematizálják, a kisbetűvel írott *bellevue* talán még erősebb élményt nyújt: „Ha léteznének olyan / távoli terek, melyeket / utcák nem kötnek össze // Ha volna olyan történet, / amely valakinek a sajátja és nem egy másik // Folytatása, elbeszélése; / honnan ismernénk akkor azokat a helyeket // Ahol még nem járt senki sem, de mindenkinek / van róla emléke.”

Több mint ígéretes Veres Máté versblokkja is. Egyenletes színvonalú, kimunkált darabok nagy erénye, hogy a megtalált ötletet oly módon tudják kiteljesíteni, hogy legtöbbször nem válnak vontatottá, túlírtta, hanem a sokféle szemantikai tartalom felé nyitott szövegek izgalmasan lebegtetik az értelmezést anélkül, hogy bármelyiket kizárólagosan uralkodóvá tennék (ld. *A régi mestereknek, Nyelvezavar*). Miként az előbbi esetén a krisztusi szenvedéstörténet allúzív összefüggései, azok nyelvi, kulturális emlékezete szolgál a vers háttéréül, az utóbbiban egy köznapi szituáció, az orvos-beteg párbeszédének (wittgensteini értelemben) szűkségképp sikertelen aktusa mögül pusztán felvillan a szöveg lényegi tétje: a nyelvi kifejezés elégtelenségének állandóan megismétlődő egzisztenciális kudarca („mikor a nővér benéz az ajtón, / mondanád végre, hogy nem itt van a baj, / és ha itt nyomom meg, / még kevesebbet értene belőle, / már tegnapra beutaltak, de ma se végzik el, / amit az ujj közzölhet a szívvél, / és ha tolmácsolni akarnád,

/ ítéletnapig is eltartana...”).

Miklya Zsoltról elmondható, hogy nem csak a korával tűnik ki a kötetben szereplő pályatársak közül, hanem tudatos és nagyon invenciózus versnyelvével is. Nála a vitathatatlan tehetség látható módon a már megtalált költői retorika magabiztos működtetésében nyilvánul meg, ellentétben némelyik fiatalabb szerzővel, akiknél a téma, illetve a nyelv iránti érzékenység mintha még nem találta volna meg adekvát kifejezési formáját. Miklya bemutatkozását olvasva előzetesen az a kíváncsiság fogalmazódhat meg, hogy a kiadott gyermekversek poétikai sajátosságai mennyire hagynak nyomot, az antológia verseiben. Számomra a legizgalmasabb szövegek éppen azok voltak, ahol – akár a nézőpont, akár a tematika szintjén – a gyermekversek emlékezetét sajátos távolságtartással hozza játékba a szerző (ld. *Árnyékfogó, Pillanat, mondog*). A *Földről minden* esztétikai hatása például abban rejlik, hogy egyszerre tartja feszültségben a gyermeki versbeszélő látószögének egységességét („innen földről minden fordítottan arányos”), valamint a szülői veszekedésre (annak nem-megértésére) adott menekülési reakciónak sajátosan gyermeki gesztusát („én ilyenkor már a diófa tetején kapaszkodom”) mindenkinek a megértését sugalló (noha kimondhatatlan) tapasztalat immár felnőttkori belátásának bölcsességével („addig még bírhat sz benne / hogy a kimondhatatlanból egyszer / kimondható lesz”).

Az eddig bemutatott szabadversek mellett szép számmal találunk a *Használati utasítás* lapjain kötött formájú, sőt pastiche-jellegű verseket is, melyek azonban gyakran nem képesek a költői hagyománnyal való párbeszéd lehetőségét termékenyen továbbgondolni, helyette rendszerint „megelégednek” azok ügyes (olykor kevésbé találó) reprodukálásával. Kőrösi Imre *Horácból* című verse – amellett, hogy igényesen megmunkált darab – nem lép túl a nagy előd verseinek szemantikai, retorikai megformáltságán, ami némileg csökkentheti a befogadói élményt (a *Toldi éjszakája* című paródia viszont már-már zavaróan recitatív újraírása Czigány Lóránt *Pajzán Toldijának*, amely így számomra többszörösen kimerített vállalkozásnak tűnik). Lesi Zoltán hasonlóan alapos versificatori munkája, a klasszicizmus mind formai mind nyelvi jegyeit magán viselő *Tánczó Hórák*

az olvashatóságot sajátos írásképpel nehezítő „idegenségével” üdítően hathat a változatásban, ám nem teljesen világos, hogy a Berzsenyi költészetét, alakját egyszerre felmutató versben mennyire problematizálódik a klasszicista formakultúra és napjaink eltérő kódokat működtető poétikája közti feszültség. Látszólag sokkal inkább utánzó, semmint újragondoló Magolcsay Nagy Gábor, Kassák hatását talán túlon túl magán viselő, egyébként erőteljes, alapvetően színvonalas versei pontosan az elmondottak miatt nem tudnak igazán érvényesülni; noha önmagában már az jelezheti számunkra a szerző tehetségét, hogy a szóhasználatban és beszédmódban egyaránt „kassáki” sikerültebb darabok (*Eltévesztett emlékeim*) megalkotottság tekintetében az eredeti szövegek méltó párjai lehetnének.

Ugyancsak népszerű verscsoportot képeznek a kötetben az ún. hommage-versek. Minden bizonnyal a legsikerültebb Nagy Zsuka figyelemreméltó írása, melyben Auschwitz és Pilinszky (szövegszerű, tematikai és hangulati) emlékezetét finom egyensúlyérzékkel villantja egybe privát asszociációival, izgalmas párbeszédet bontakoztatva ki a ma már csupán múzeumként megélhető haláltábor és ebből a perspektívából megfogalmazható, újraérthető Pilinszky-versek tapasztalatának tükrében (ld. *Letépett vérvő tapétára*). Turai Laura *A hat hatyúfiú* című verse egyszerre állít emléket Simone Weilnek és – poétikailag – a francia filozófushoz ezer szállal kötődő Pilinszky Jánosnak, jobb pillanataiban megközelítve elődjének nehezen felülmúlható, kevés elemet nagy feszültségen tartó versnyelvének hatását. Becsy András Shakespeare-széljegyzetei szintén megmunkált versek benyomását keltik, miként igényes lírát művel Svébis Bence is. Nála már a mitikus rétegek „felkavarása” (ld. *Circulus vitiosus*), azok körforgásszerű újraismétlődése kerül a versek középpontjába, Szolcsányi Ákoshoz részben hasonlóan, azzal a különbséggel, hogy a *Péter imája* vagy például a *Kirill úton* szövegek a versbeszélő alakváltozását viszik színre; az eltérő nézőpontból, szituációból adódó másként látás lehetőségét meg lehetőséggel tárva fel.

A vallomásos élménylíra úgy látszik, a kortárs költészetnek még mindig fontos meghatározója, mely főleg a gyakorlatlanabb költőknek tartogatja az önmaguktól való

reflektív távolságtartás paradox csapdahelyzetét – és a lírai „állásfoglalás” egyik legkényesebb terepeként – ilyen módon mintha állandóan új megoldásokat követelne alkotótól. Sajnálatos, hogy a *Használati utasítás* nem ad erre nézve túlon túl markáns útmutatót: sem Király Odett nyelvérzéke nem eléggé érett még, hogy egyenletes színvonalon legyen képes az én-felmutató versek elvárásait teljesíteni, ahogy Klujber Balázs kissé ötletszerű, de összeszedetlen szövegei sem igazán invenciózusak. Tari Gergely egy-egy villanása ugyancsak jelzi a szerző tehetségét, azonban nyelvi megoldásait az esetlegesség némileg erősebben jellemzi, mint a tudatos megalkotottság. Györe Borin már látszik, hogy egy megtalált formanyelv uralja a verseit (melyet a nőiség fokozott hangsúlyozása helyenként erősít, néhol viszont érzésem szerint gyengít), mégis időnként körbenforgóvá, önméltóvá válik ennek a poétikának a még nem eléggé magabiztos alkalmazása. Ayhan Gökhán verseit élvezettel olvastam, a szerzőt parafrázálva „a repertoárja széles sávban terjed” (*Angyal szállt le Babilonra*), az anya elvesztését meglepő hatásokkal tematizáló versét (*Vízjel*) tekintve bizonyos, hogy érdemes lesz rá a későbbiekben is odafigyelni. Ugyancsak ígéretes formaérzékre vall Szöllősi Máttyás *Nyomodban az évszakok* című ciklusa, amely dallamossága mellett meglepő metonimikus, metaforikus szókapcsolatai miatt maradhat emlékezetes. Csobánka Zsuzsa sejtelmes, nehezen megragadható versvilága mehet élményszámba, Tamás Zsuzsa rövid szövegeiben pedig különös érzékletességgel kontaminálódik a nagyhét szakrális kontextusa a „hétköznapi” szerelmi tematika legkevésbé sem profanizált utalásrendszerével. Molnár Illés nyelvi tudatossága néhol kissé túlhajszolt szövegekbe torkollik (kivéltelt jelent ez alól a jól sikerült *Álló nap*), míg Korpa Tamás nagyívű, a legkülönbélebb nyelvi elemeket rendkívül széles skálán megmozgató versei hiába jelzik a szerző erős költői potenciálját, a kötetben megjelent alkotások felfokozott nyelvi szabadsága sajnálatosan éppen a tartalmilag egységes vers létrejöttének tart ellen, így azok zavaróan koordinálatlanok, szétfolyónak hatnak. Szöllősy Balázsnak és Horváth László Imrének egyaránt vannak jó pillanatai, ám (leszámítva talán utóbbi *Bál után* című versét) ezek gyakran nem tartanak ki a

versek végéig, mondataik olykor elfáradnak. Tatár Balázs János szövege pedig (CTRL+S) találó alapötletből indul ugyan, de igen hamar túlbeszélte válik, több esetben viszont érezhetően éppen e lelemény hiányzik, ami miatt a rövidebb versei sem hagynak maradandó élményt az olvasóban. Végül Várad Nagy Pál és Mezősi Miklós nyelvjátékos, időnként anagrammatikusan építkező szövegeik érzésem szerint nem képesek (többek között említendő) Parti Nagy-féle versalkotói hagyományt igazán eredményesen továbbörökíteni.

Mindezzel együtt fenntartom a kritika elején megfogalmazottak érvényességét, egyúttal bizakodva, hogy Reményi József Tamás és Turczai István szerkesztette versantológia fontossága további hasonló kiadványok megjelenésében is megnyilvánul majd. A kötetben szereplők mindegyike elindult valamerre, néha nagyon más irányba, és nem is azonos tempóban. Jelen esetben annyi állapítható meg, hogy a lehetőség többek számára adott, hogy érvényes, lényegi tétellel bíró költészetre találjon. Kérdés, hogy a későbbiekben ki hogyan él majd vele.

Takács Tibor

Családok történetei

Családok, családfák, generációk. Szerk. Bana József és Katona Csaba. Győr Megyei Jogú Város Levéltára–Magyar Országos Levéltár–Mediawave Alapítvány, Budapest–Győr, 2007. 307 oldal + illusztrációk.

A 19. században nemzeti tudományként kialakult szaktudományos történetírás a „nagy” emberek cselekedeteit, hősöket állított a középpontba. A 20. században egyre dominánsabbá váló társadalomtörténet különböző irányzatai ezzel szemben a struktúrák és a hosszú időtartam vizsgálatát részesítették előnyben. A 20. század utolsó harmadában azonban több helyen is megjelentek azok a törekvések, amelyek azt célozták, hogy adják vissza az embereknek a saját történelmüket, tegyék emberarcúvá, és ami még fontosabb, emberi léptékűvé a történetírást. Olyan irányzatok jelentkezése jelzi ezt az igényt, mint az *Alltagsgeschichte* Németországban, a *microstoria* Olaszországban, vagy a történeti antropológia az angolszász világban.

A hősök és a struktúrák mellett a történészek „felfedezték” a „kisembert”, a „mindennapi” embert. Újra felfedezték a családban élő embert is: a családfakutatások mellett valóságos reneszánszát éli a „professzionális” család-történet is.

A változások természetesen nem kerültek el Magyarországot sem. Ezt jelzi a győri Mediawave Fesztivál keretében, Győr Megyei Jogú Város Levéltára és a Magyar Országos Levéltár közreműködésével 2007 májusában megrendezett konferencia, illetve ennek előadásait tartalmazó tanulmánykötet is. Az egyik szerző, Kövér György egészen világos bizonyítékát nyújtja ennek: „Ha nehezen is, mára a történetírás is kénytelen beletörödni abba, hogy nemcsak »nagy embereknek« lehet biográfiája. S a családtörténetek sem elégedhetnek meg az előkelő vagy gazdag családok bemutatásával, a diadalmas felemelkedésekkel vagy bukásokkal, az apró lépésekben felhalmozókat vagy a lépésről lépésre lesüllyedő generációkat is ismernünk kell, hiszen a történelmi cselekvés ideje nem korlátozható alkalmi, heroikusnak tűnő gesztusokra. A mikrotörténelem beköszöntével a történetírás eddig anonim szereplői is visszakapják identitásukat és jelentőségüket.” (165.) Kövér írása ennek megfelelően egy tisztaeszlári telkes jobbágy, Papp Mihály családjával és leszármazottaival foglalkozik, végigkövetve, miként sikerült házas zsellérsorból indulva pár évtized alatt 60 holdas gazdacsaláddá válniuk.

A tanulmánykötet két írása még a parasztságnál is „névtelenebb” társadalmi csoportot, a cigányságot nevesíti, ráadásul mindkettő győri cigánycsaládok történetét igyekszik rekonstruálni. Bana József a város környékén kóborló, majd Győrben letelepedett (letelepített) oláh cigányokkal foglalkozik, a több vajdát is adó Lakatos családot állítva a középpontba. A gazdag levéltári és sajtóanyagra épülő írásból megtudhatjuk, hogy a helyi hatalmi szervek romákkal kapcsolatos magatartása nem sokat változott az idők során. A hatóságok egyrészt a többségi társadalom normáinak megfelelően, másrészt a modern állam mindenkire kiterjedő felügyeleti igényéből fakadóan már magának a vándorlásnak, a kóborlásnak a tényét is kriminalizálták. Ez nem csupán fizikai kényszerben (helyhez kötés) jelentkezett, hanem az ilyen életmód verbális megbélyegzésében